

СТАНОВИЩЕ

по конкурса за получаване на образователно-научната степен “Доктор”

по 8.4 Театрално и филмово изкуство

с кандидат И В А Й Л О И В А Н О В Н А Ц Е В

Рецензент: проф. д.н. Любомир Тодоров Халачев,

София, ул. Бисер 2, ап.23,

Кандидатът И В А Й Л О И В А Н О В Н А Ц Е В предлага за разглеждане дисертационен труд озаглавен:

„ТВОРЧЕСКИ И ТЕХНИЧЕСКИ ПРОБЛЕМИ ПРИ ЦИФРОВАТА РЕСТАВРАЦИЯ НА ФИЛМОВИ ФОНОГРАМИ“

Уважаеми колеги,

Няма да се спирам подробно на биографията на Ивайло Нацев, която показва несъмнено дълбок интерес към процесите в киното и дългогодишна работа в тази област. Безспорно, това е положителна характеристика на кандидата. Освен това въпреки не малкото оживление в докторантските анализи в областта на аудио-визията през последните години точно в областта на звука нямаме изследване. Затова поздравявам интереса на автора, както и усилията на неговия научен ръководител да работят именно върху тази тема. В такъв смисъл приемам този труд за много полезен.

Предложеният ръкопис има стандартния обем, притежава ясна и добре организирана структура, дава отговори на поставените въпроси. Смятам, че има всички качества на добре написан научен труд. Структуриран е в три части – форма, която по мое мнение дава достатъчно възможности за поставяне на научна теза и за нейното пълно разработване.

След Въведението следва:

1 глава: История, съвременно развитие и състояние на звуковата реставрация на филмови фонограми.

2 глава: Проучване на техническите и творческите проблеми при използването на съвременните дигитални технологии за звуково реставриране на филмови фонограми.

3 глава: Творчески и етични проблеми при звуковата реставрация на класически филмови фонограми от националния архив.

Разбира се имаме и целия необходим справочен апарат, библиография, филмография, приложения и т.н.

В цялата работа последователно и методично с усет на добър изследовател докторантът е проследил много световни източници, които дават представа за състоянието на сектора, който се изследва. Докторантът е използвал различни източници – теоретически и практически- които ни дават възможност да огледаме изследваната материя в дълбочина. Прави впечатление, че той е включил изказвания и цитати от направени лично интервюта, в които известни специалисти споделят своите наблюдения върху изследваната тема. Този подход внушава доверие в уменията на докторанта да достига до мнения и разсъждения на участници в кинематографичния процес, които да формират убеденост в така разработваната тема. Също така убедено и логично звучат всичките анализи и позовавания на компетентни автори, които са работили теоретически по темите на звука в киното. Приемам предложената дисертация като завършена и я определям като изключително полезна за цялата ни общност.

Случи се така, че професионалният ми живот в киното започна през далечната 1967г в един стар тон-ваген като помощник на тон-режисьора в един филм. Тогава за първи път се срещнах със синхронния звук, с бум-оператора, със записите на 35мм магнитни ленти, нах-синхроните и шумовите ефекти, наричани днес „фоли“. Прекрасно е описанието на автора на работата на всички тези участници във филмовия екип. Запазвам си правото да помоля автора да ми надпише един екземпляр от бъдещата книга (не се съмнявам че тя ще бъде отпечатана!). Трудът е написан на прекрасен български език. Това идва да покаже, че клишетото „научен език- неразбираем език“ може да бъде преодоляно. Слава богу, от наш докторант!

Една от важните цели на този труд е да обърне вниманието на специалистите в киното към работата на звуковите инженери и да предложи по-активното им участие на всички етапи на производството. В труда много удачно са съчетани описанията на технологичните разработки и практиката на вече опитния звуков инженер, който ги използва по определен начин и в определени случаи. Това обединение на теорията с практиката при това на много добър литературен език е достойнство на този труд.

Авторът доста активно пропагандира идеята, че продуцентът и режисьорът трябва да се интересуват не само от изображението на своя филм и типа камера с който се снима, но също така от технологията на звуковата част. Тя вече е толкова активна, че на места като че ли измества музиката, която все пак е основна част от художествената работа по филма. В труда намираме и много добри съвети за работата по звука. Например- по-добре е да се полагат усилия и знания за постигане на качествен първичен звукозапис, отколкото старание в обработки и почистване постфактум! Веднъж опропастен и грешно обработен цифров сигнал никога не може да бъде върнат в оригиналната му форма! Дано повече режисьори и продуценти да прочетат този труд.

Разбира се, както показва заглавието на труда, след като ни разхожда през цялата сложна и интересна работа на звуковия инженер в 3-та глава авторът се спира на реставрацията на филмовите копия. Провежда много и различни разговори с участващи в процеса инженери и творци, извежда полезни за работата заключения, анализира процесите и прави своите изводи. Тук много осезателно и навреме се намесва и юристът- експерт проф. М. Лазарова с тълкувания и анализи на приетите закони. Както по-нататък и от участието на проф. Г.Дюлегорв става ясно, те са категорично против всякакво „подобрене“ на филмовите копия без участието на авторите. Така, че процесът по реставрация има все пак някакви ограничения. Добре е, че още от сега се знае какво искаме, какво трябва и какво сигурно може да се направи.

Въпреки прекрасните постижения на труда на моменти имам някои малки забележки. Не съм съгласен с автора, че винаги звуковите специалисти са били пренебрегвани на терен и са се чувствали като трети братовчеди на сватба. Бил съм на специализация в Париж във филмови групи и бях приятно изненадан да видя как се отнасяха към звукооператорите във филмовия екип. За разлика от отношението, което към онзи момент (краят на 70-те години) цареше в нашите филмови групи. Едва по-късно, след като беше донякъде модернизирана операторската част и комбинираните снимки, започнаха да обновяват звуковата техника. Всъщност, началото на промените завариха нашето кино с поглед към звуковата модернизация. Макар и закъсняла, тя все пак дойде и опитът на автора в това отношение показва точно това. Вече позицията на т.нар. „пост продакшън супервайзер“ ще може да заема не само монтажистът, както е сега, но и добре запознатият с процеса звуков инженер. Както впрочем става с Уолтър Мърч.

Въпросът за това кой трябва да плаща цената на новите звукови технологии правилно е поставен, но той няма адекватен отговор. След като през 90-те години целият процес

премина на ниво продуценти и нямаше кой да инвестира такива суми в производствено студио. За съжаление новите продуценти бяха лишени от големите пазари и така и не съумяха да акумулират достатъчно приходи, за да основат свои собствени студия. Това беше само по силите на голяма студия, каквато се яви в лицето на Бояна филм.

Не мисля че е правилно да се противопоставят звукооператорите на терен (синхронният звукозапис) и тяхната работа на цялостното звучене на филма и финалния резултат. В крайна сметка целият екип работи не за да може всеки професионалист да се изяви отделно, а за да направи един добър филм, който да бъде разбран от зрителите.

Когато говорим за навлизането на AI в изчистването на звука и как актьорите вече ще могат да бъдат изцяло заменяни стигаме отново до феномена от годините на навлизането на звука в кино. Тогава много от актьорите на нямото кино изпаднали от процеса защото гласовете им не били достатъчно добре звучащи. Сигурно AI ще има някога неограничен интелект, но аз все пак не мога да си представя че той ще може да замести оригиналния глас на Жан Габен или Марлон Брандо. Впрочем, вече имаме един съдебен процес на Скарлет Йохансон по този повод. Ще видим как ще се развият нещата по-нататък.

Една забележка – понятието „лош български звук“ което зрителите често употребяват не се отнася за ефектите и общата партитура, а само за ГЛАСОВЕТЕ НА АКТЬОРИТЕ, които звучат неразбрано. Няма как това да се приеме за артистичен звук! Аз съм от тези кинофенове, които предпочитат да гледат филм в зала с добро озвучаване в която няма т.нар. surround- с други думи звуци, които ви нападат от цялото пространство на залата и пречат на диалога. Те са представяни от инженерите и някои любители на този звук като супер-естествени, но всъщност са далеч от естествените звуци. Когато стоиш на улицата и водиш разговор ти не чуваш какво става през две преки, докато пред екрана те задължават да слушаш шумовете от целия град. Това не е естествено за човешкия слух, а приемливо само за техниката. Но това са две различни неща!

Най-важната част от изводите и заключенията които авторът прави е призивът към държавните институции веднага и без забавяне да се започне цялостна дигитализация на всички кинопроизведения, прехвърлянето им във висококачествени цифрови формати, архивирането и съхранението им на подходящи за целта устройства и медии. Процесът представлява прехвърляне на филма от една форма на съхранение в друга без да се нарушават неговите художествено-творчески характеристики. Приемам този апел като изключително важен и много точно отправен. Поздравявам автора за проведената

цялостна работа по достигането до този извод, за да може вече и с научни аргументи да се подходи към това безспорно важно за държавата действие. Това е процес, който е скъп и ще трае дълго. Мисля че трябва да се представи за изработване на цялостна визия на МК. Смятам, че след успешната защита на труда НАТФИЗ „Кр.Сарафов“ който направлява тази докторантура има правото да отправи официално писмо до МК с предложения в тази връзка.

Също така бих посъветвал автора ако реши да издава този труд (аз горещо го препоръчвам) да премисли отново целия текст. На много места се разказва подробно за различните инженерни съоръжения и програми. Това подробно изброяване донякъде нарушава целостта на текста. Може би си струва в едно бъдещо издание да се помисли в основния текст да останат само най-важните изобретения, а в приложение да се изброят подробно и с датите въвеждането в практиката на всички съоръжения. Така ще имаме подробен справочник за развитие на звуковата техника през последните години без това да утежнява основния текст. Някои иначе много интересни и сигурно полезни информации като първите механични компютри, са извън полето на разговор и също представляват утежнение на текста. Може да се помисли за тяхното присъствие в една бъдеща книга. Много полезно е при едно печатно издание текста да се даде на редактор и коректор- винаги има такава нужда.

При ясно изразената положителна оценка за качествата на научния труд „Творчески и технически проблеми при цифровата реставрация на филмови фонограми“ нямам съществени критични бележки. Посочените забележки или уточнения имаха за цел да изяснят някои понятия и проблеми и да помогнат на кандидата при бъдещото издаване на труда.

Поради всичко изложено дотук, в заключение бих искал да подчертая още веднъж научните постижения на кандидата и конкретните приноси на разгледания хабилитационен труд. Убеден съм, че те напълно отговарят на високите изисквания, предвидени в ЗРАСРБ. Именно затова си позволявам да препоръчам на Специализираното научно жури при НАТФИЗ „Кр. Сарафов“ да приеме положително кандидатурата на Ивайло Иванов Нацев и да му присъди образователната и научна степен ДОКТОР.

Аз гласувам положително.

11.12.2025г

Рецензент: (проф. д.н. Любомир Халачев)